

Geen groei en geen werk

Tien jaar geleden waanden wij ons op weg naar de post-industriële samenleving. De centrale rol van industriële productie in het maatschappelijk gebeuren zou geleidelijk aan kunnen verminderen. Consumptie en vrije tijd zouden in het dagelijks leven méér op de voorgrond treden; productie en arbeid minder. In plaats van een streven naar steeds méér goederen en diensten zou er een ontwikkeling zijn naar betere goederen en diensten. De nadruk zou overigens steeds minder op geproduceerde goederen en diensten komen te liggen en meer op andere bronnen van behoeftebevrediging, b.v. in de sfeer van de sociale relaties en de individuele en creatieve ontplooiing.

Tien jaar geleden ook stootten wij op de grenzen van de groei. Het tempo van economische groei moest worden afgeremd om aan de vervuiling van het milieu en aan de snelle uitputting van energie- en grondstoffenvoorraden een halt toe te roepen. We dreigden ons exponentieel „te barsten” te groeien, voor een deel terend op de natuurlijke rijkdommen van minder ontwikkelde landen. In plaats van eenzijdige aandacht voor economische groei zou er meer oog moeten komen voor de kwaliteit van het bestaan.

Tien jaar geleden stelden wij de zeggenschapsverhoudingen ter discussie. Op de arbeidsplaats, in het onderwijs, in het openbare leven en in allerlei vormen van organisatie zouden alle betrokkenen steeds meer gaan participeren in beslissingen die hen aangingen. Daardoor zou de samenleving een menselijker aanzien kunnen krijgen, zouden onpersoonlijke hiërarchische verhoudingen verdwijnen en zou ieder naar wens en vermogen een inbreng kunnen hebben in de besluitvorming.

Dezelfde probleemvelden waarop zich tien jaar geleden onze aandacht concentreerde — arbeid, productiegroei en maatschappelijke organisatie — staan ook momenteel nog in het middelpunt van de belangstelling. Maar het is wel op een heel andere manier dan wij hadden gedacht. De vermindering van het aandeel van de industriële productie baart ons thans grote zorgen en heet nu industriële afbraak in plaats van evolutie. De teruggang in economische groei die noodzakelijk werd geacht is verwezenlijkt, maar wordt als allesbehalve positief ervaren. De hoeveelheid arbeid noodzakelijk voor het op peil houden van de levensstandaard vermindert, maar dat vertaalt zich in werkloosheid, niet in vrije tijd. De mondigheid is toegenomen en we mogen meepraten in allerlei inspraakorganen, maar we hebben het over bestuurlijke chaos en verlamming van de besluitvorming. Wat tien jaar geleden onze luxe-problemen waren, zijn thans onze armoede-problemen geworden. Minder werk, minder groei — toen een perspectief, is nu een bedreiging geworden.

Hoe reageren we op die verandering? „Human change occurs by human action, not by human design”, zegt Beek in zijn column in navolging van Adam Ferguson. We dachten plannen te kunnen ontwikkelen om de maatschappij in een gewenste richting te kunnen sturen, maar als er wat verandert is het omdat de nood ons dwingt actie te ondernemen, niet omdat we mooie plannen hebben.

Geen groei en geen werk, dat is ernstig, want groei en werk domineren nog steeds, evenals tien jaar geleden, onze sociale-welvaartsfunctie. We kunnen dus actie verwachten. Beek beschrijft in zijn column dat de grens waar het knapt, wat betreft de ontwikkeling van de werkloosheid nabij is. Dan zal er iets gebeuren. Dat zal de samenleving haar eigen pluriforme antwoord wel formuleren.

Het begin van veelvormige beantwoording is trouwens al zichtbaar. Op de afwezigheid van groei is dat in positieve zin o.a.: nieuwe bedrijvigheid, herwaardering van ondernemingszin en initiatief, samenwerking tussen universiteiten en bedrijfsleven, doe-het-zelf-activiteit; in negatieve zin: zwarte arbeid, anderen — b.v. sociale-uitkeringstrekkers — hun deel misgunnen en/of afpakken, zelf nemen wat je niet krijgt (woningen). Op de afwezigheid van werk is het antwoord in positieve zin o.a.: vrijwilligerswerk, betere verdeling van de beschikbare arbeid, zinvolle besteding van de vrije tijd; in negatieve zin: ontmoediging, destructief gedrag, rassendiscriminatie en doemdenken.

In het maatschappelijk gedrang om groei en werk raken andere zaken op de achtergrond. Met plannen voor een verandering van de economische orde en de zeggenschapsverhoudingen hoeft je nu niet aan te komen. Het milieu wordt de laatste tien jaar niet vergeten in een opsomming van de doeleinden van economische politiek, maar schijnt nog wel wat te kunnen velen als het echt gaat om groei en werk. Een veilige toekomst op lange termijn wordt zonder veel omhaal opgeofferd voor korte-termijngewin. Zelfs onze eigen gezondheid zijn we bereid in de waagschaal te stellen door bijna collectief de ogen te sluiten voor de schadelijke effecten van talrijke stoffen waarmee we veelal dagelijks omgaan.

Herstel van de groei en volledige werkgelegenheid lijken noodzakelijke voorwaarden om andere aspecten van de welvaart uit hun blokkade te halen. Maar tegelijkertijd gaat het groeiherstel zelf al gauw ten koste van die andere aspecten. Het vergt subtiel manoeuvreren om uit dat dilemma te geraken. Bovendien politieke begeleiding, want in de pluriforme maatschappelijke reactie ontbreken de afweging en subtiliteit meestal.

L. van der Geest